

't Gooi

De afkeer van het massaonderwijs en de kindgerichte pedagogiek

Rond 1900 was het Gooi, ver van de drukbevolkte steden, een maagdelijke plek voor idealisten om een nieuw en beter leven op te bouwen. Hun spraakmakende experimenten begonnen met de Kolonie Walden van Frederik van Eeden, (1898).

Pacifisme, vegetarisme, soberheid, verwerping van alle staatsdwang en een kindgerichte pedagogiek voerden de boventoon. Deze groeperingen, die doelbewust de materialistische massacultuur de rug toekeerden, waren slechts klein in aantal, hun experimenten duurden vaak kort, maar hun onderwijsideeën leven nog steeds voort in verschillende kindgerichte onderwijshervormingen.

Het Gooi is niet alleen bekend geworden door zijn kindgerichte hervormers, maar ook door de scholenbouw van Willem Marinus Dudok (1884-1974) in Hilversum.

De wandeling begint in Hilversum, voert langs verschillende schoolgebouwen van Dudok, gaat vervolgens over de heide naar Laren, waar de bekende onderwijsvernieuwer Maria Montessori enige tijd woonde. Daarna lopen we in de richting van Blaricum waar de kiemen lagen voor twee Humanitaire scholen naar het voorbeeld van de Russische schrijver en filosoof Lev Tolstoj.

Routebeschrijving

1. We beginnen onze wandeling bij het station van Hilversum. Op het Stationsplein slaan we rechtsaf en aan het eind gaan we schuin links de Stationsstraat in. Bij de driesprong ter hoogte van een grote hal (Mout) houden we links aan en komen op het Melkpad uit. Deze straat volgen we tot we bijna aan het einde rechts (bij een parkeerterrein) in de verte het Raadhuis van Hilversum zien. Het Raadhuis uit 1931 is het hoogtepunt van het werk van Dudok. Om het gebouw beter te bewonderen kan men rechts het parkje inlopen.

De scholen van Dudok

Dudok werd in 1915 directeur Publieke Werken en in 1928 architect van de gemeente Hilversum. Hij had een enorme werklust en maakte voor de gemeente 75 ontwerpen, waartoe maar liefst zeventien scholen behoorden. Dudok werd bij het bouwen van scholen via een publicatie over 'bewaarscholen' (de latere kleuterscholen) geïnspireerd door de Engelse openluchtschool-beweging en een ontwerp van de Duitse onderwijsvernieuwer Fröbel. Zo paste Dudok de - overdekte - veranda in zijn ontwerpen voor kleuters toe: een overgangsgebied tussen binnen en buiten, dat ook als extra ruimte, op iets meer afstand van de leerkracht, functioneert. Dat zou de zelfstandigheid stimuleren. Scholen moesten ook knus en veilig zijn en de ingang uitnodigend: veel kleur, licht en lage ramen. Zijn visie op scholenbouw vatte hij als volgt samen: 'Het gehele gebouw dient een les te zijn in goedheid en verstandigheid, zo mogelijk een aangename les.'

2. We vervolgen nog kort het Melkpad tot de 's-Gravelandseweg. Daar slaan we linksaf en direct rechts de P.C. Hoofweg in. Deze lopen we geheel uit en we slaan bij de driesprong rechtsaf de Torenlaan in. Aan het einde slaan we linksaf (Boomberglaan). We houden rechts aan en aan het eind slaan we kort rechtsaf om bij de eerste zijweg links de Badhuislaan in te gaan. Op nummer 10 bevond zich de Trompschool waarvan de onderwijspionier Johan Kleefstra (1860-1929) enige tijd het hoofd was. Het pand werd in 1921 onder leiding van Dudok grondig verbouwd tot een openbare school voor speciaal lager onderwijs (nu een buitenschoolse opvang).

De school der toekomst

Johan Kleefstra zat al lang in het vak toen hij na een bestuursconflict in 1897 besloot zelf een geheel nieuwe school op te zetten: de Brinioschool ('School der Toekomst'). Met hulp van een rijke weldoener kon hij een nieuw schoolgebouw in de buurt van de Oude Haven laten bouwen met een stal voor twee koeien om een landelijke sfeer uit te stralen. Het was voor kinderen in de 'gevaarlijke' leeftijd van twaalf tot achttien jaar: een huiselijke sfeer met gezamenlijke maaltijden, lichamelijke arbeid, muziek, sport en ook uitstekend onderwijs.

Kleefstra probeerde met zijn opvoedingsideaal een antwoord te bieden op de symptomen van 'verzwakking en verval' die volgens hem het gevolg waren van verstedelijking, toenemende rijkdom, 'geforceerde vroegrijpheid van de jeugd' en een 'verzwakking van de publieke moraliteit'. Zijn 'School der Toekomst' bleek echter niet erg toekomstbestendig. Het vertrouwen van de rijke ouders in Kleefstra's systeem van harmonische opvoeding nam af toen een aantal jongens zich zodanig misdroeg dat er voortdurend conflicten waren. De rijkeluiszootjes speelden de ouders en de school tegen elkaar uit. In 1909 beschouwde Kleefstra zijn experiment als mislukt en hij stuurde de ouders een brief dat de school ging sluiten.

3. Aan het eind van de Badhuislaan gaan we de steile trap af naar de Oude Haven. Beneden slaan we linksaf en aan het eind kunnen we links van het terras de asfaltweg of de trappen op naar de Havenstraat. Men kan een alternatieve route nemen over het voetpad (links voor de trap) die ook naar de Havenstraat voert.
4. In de Havenstraat gaan we rechtsaf langs het terras naar de Bosdrift. Aan de linkerkant zien we eerst het Badhuis dat Dudok in 1920 bouwde, vervolgens een van zijn complexen arbeiderswoningen met daarachter de christelijke dr. H. Bavinckschool. Deze school is in 1921-1922 gebouwd. Het is een van de vroegste ontwerpen met de voor hem kenmerkende stijl van in bakstenen opgetrokken blokken, gematigd-expressionistische details, diepliggende kozijnen en een markante schoorsteen.
5. Na de school slaan we bij de kruising linksaf de Begoniastraat in die we geheel uitlopen. Aan het einde slaan we bij Egelantierstraat rechtsaf. Deze straat lopen we geheel uit. Na de kruising met de Cameliastraat zien we aan de linkerkant het gebouw van de tweede Fabritiuschool. Dit was oorspronkelijk een christelijke kleuterschool, die in 1925-1927 werd gebouwd naar een ontwerp van Dudok.

6. Aan het einde van de Egelantierstraat steken we het plein rechtdoor over en gaan aan de overkant de Ruysdaellaan in. Op de eerste kruising zien we rechts voor ons het meest beroemde schoolgebouw van Dudok: de eerste Fabritiusschool. Deze school met een rieten dak werd in 1926 gebouwd en was bedoeld voor kinderen uit de 'gegoede milieus'. Heel anders dan de kleuterschool die ernaast lag en waar vooral meer arme kinderen zaten. De speelplaats moesten de scholen met elkaar delen maar ze hadden gescheiden pauze. Inmiddels is de kleuterschool opgeheven en bij de Fabritiusschool getrokken. We slaan rechtsaf de Gabriël Metsulaan in. Op de volgende kruising linksaf, Paulus Potterlaan en dan aan het eind linksaf, Fabritiuslaan.
7. Op de kruising met de Ruysdaellaan gaan we rechtdoor tot de driesprong met de Vermeerlaan. We slaan de Vermeerlaan naar links in en deze lopen wij geheel uit. Na de kruising met de Gijsbrecht van Amstelstraat maakt deze een korte bocht naar links om vervolgens verder te gaan. Na de kruising met de Frans Halslaan zien we het gebouw van de Rembrandtschool, die stamt uit 1920. Het was oorspronkelijk een school voor handelonderwijs en mulo (meer uitgebreid lager onderwijs). Ondanks het meer gesloten karakter van het gebouw zijn de ramen laag en konden de leerlingen vanaf hun tafel op straat kijken.
8. Aan het einde van de Vermeerlaan gaan we kort rechtsaf de Rembrandtlaan in. Bij de eerste zijstraat slaan we linksaf de Nassaulaan in. Deze lopen we tot het einde uit. Daar steken we over en gaan linksaf. We komen uit op een rotonde waaraan het hotel-restaurant Gooiland ligt, ontworpen door Jan Duiker (1890-1935) die ook schoolgebouwen ontwierp, zoals de Openluchtschool in Amsterdam. Op de rotonde slaan we rechtsaf (Schapenkamp). Deze lopen we uit tot we bij de stoplichten rechts de Beatrixtunnel onder het spoor door kunnen. Na de tunnel vervolgen wij onze weg op de Professor Kochweg tot we bij de Erhlichstraat links de weg kunnen oversteken. Aan de overkant slaan we rechts de Lorentzweg in. Deze lopen we geheel uit.
9. Na de Kapteynstraat zien we de Lorentzschool. Deze bestond aanvankelijk uit twee aan elkaar gebouwde scholen en werd geopend in 1930. We vervolgen de Lorentzweg met de vijver aan onze linkerhand en steken de Kamerlingh Onnesweg over.
10. We gaan voor de Brandweerkazerne linksaf en we lopen achter de snackbar langs in de richting van de flats. Daar slaan we rechtsaf Den Ool in. Aan het eind gaan we links en meteen rechts via een tegelpad langs garages de Zuiderheide op. Loop langs het hek aan je rechterhand. Ga in de hoek van het hek linksaf. Het bospad gaat omhoog en omlaag. Waar het weer omhoog gaat slaan we schuin rechtsaf. Even verderop hebben we open gebied aan onze linkerhand en (berken)bos aan onze rechterhand. Rechtdoor lopend komen we door een klaphek bij een grote ronde eik. We lopen nog even rechtdoor en slaan dan aan het eind op een pad rechtsaf. We kruisen een fietspad bij paaltje 24 en lopen rechtdoor langs een hek aan onze rechterhand. Bij paaltje 25 rechts aanhouden langs hek. Bij paaltje 26 ook rechts aanhouden. Even verderop bij wandelbankjes en paaltjes 19/27 langs het hek (aan je rechterhand) blijven lopen. Dan bij paaltjes 28/20 rechts aanhouden. Aan het eind bij de hoek van het hek en paaltjes 29/21 rechtsaf. Even verderop bij paaltjes 31/22 linksaf (van het hek af). Je passeert paaltjes 23/32 en gaat bij paddestoel P20012/001 rechtdoor het fietspad op langs Theehuis 't Bluk. Bij paddestoel P20004/001 op kruising van fietspaden linksaf en bij paddestoel 20005/001 rechtdoor.

11. Uiteindelijk komen we in het bos waar we steeds rechtdoor gaan en de snelweg (A1) oversteken. Aan de overkant slaan we linksaf de Veerweg in. Aan het einde van deze weg slaan we op de vijfsprong de tweede weg links in, Neuhuijsweg. Deze gaat over in de Molenweg, die uitkomt bij het Hertenkamp. Daar slaan we linksaf naar de villa Binckhorst, Burgemeester van Nispen van Sevenaerstraat 49, waar de bekende onderwijshervormer Maria Montessori (1870 -1952) enige tijd met haar gezin heeft gewoond.

'Help mij het zelf te doen'

Maria Montessori, die in Italië werd geboren, geldt als een van meest populaire onderwijsvernieuwers van ons land. Zij stond als arts oorspronkelijk buiten het onderwijs. Haar aandacht was in eerste instantie gericht op de opvoeding en het onderwijs aan kinderen met een beperking. Centraal in haar methode stond de psychologische benadering van de 'eigen aard van het kind', een sleutelbegrip in de kindgerichte hervormingsbeweging die na 1900 opkwam. Door vergroting van de vrijheid van kinderen zouden hun vitale krachten niet verstoord worden en optimale zelfontplooiing mogelijk worden. Daarvoor waren een voorbereide omgeving en rationele begeleiding nodig. Haar centrale idee was: 'help mij het zelf te doen'. In 1907 stichtte zij in een krottenwijk van Rome de 'Casa dei Bambini' en werkte zij haar opvoedingsideeën verder uit. In Nederland sloegen haar opvattingen erg aan en in 1916 ging dan ook de eerste montessorischool in Nederland van start. In 1936 vluchtte zij bij het uitbreken van de Spaanse Burgeroorlog weg uit Barcelona, waar zij op dat moment woonde. Zij ging in Laren wonen en opende daar een modelschool met een montessori opleidingscentrum in villa Groenendaal (nu verdwenen) aan de Naarderweg. In 1939 ging zij met haar zoon op reis, maar keerde door de oorlog pas in 1946 weer terug. Zij is in 1952 overleden en begraven in Noordwijk.

12. Na de villa steken we de straat over en gaan we de Stationsweg in, achter het Hertenkamp. Die weg lopen we uit tot deze overgaat in de Nieuwlarenweg. Deze weg vervolgen we tot de Dammaat. Daar slaan we rechtsaf. Op de Dammaat nemen we de eerste afslag links (Bij den Toren) en slaan bij de T-splitsing linksaf de Drift in. Die lopen we uit tot we bij een kruising rechtsaf het onverharde pad van de Oude Drift op gaan. Dat pad lopen we uit tot we bij de verharde weg komen. Daar slaan we linksaf de Hein Keverweg in. Die lopen we uit tot we weer op de Naarderstraat komen. Daar slaan we linksaf. Ter hoogte van de bushalte en een oranje brievenbus gaan we rechtsaf langs het weiland. Aan het einde gaan we rechtsaf en bij de eerste zijstraat slaan we linksaf De Leemkuil in. Ongeveer halverwege ligt aan de rechterkant de huidige Larense Montessorischool, ooit de eerste Humanitaire School.

De eerste Humanitaire School

Binnen in de hal van de Montessorischool is een plakkaat te vinden dat herinnert aan de oude Humanitaire School die in 1903 door professor Jacob van Rees (1854-1928) voor de kinderen op de landbouwkolonie in Blaricum werd opgericht. Van Rees was een echte wereldverbeteraar: hartstochtelijk drankbestrijder, vooral onder de jeugd, tegen tabaksgebruik en vaccinatiedwang, vegetariër en principieel geweldloos. Met zeven kinderen, die niet terecht konden op het vijandig gezinde dorpsschooltje, begon hij vier jaar na de oprichting van de kolonie met de eerste Humanitaire School. Zelfwerkzaamheid, meer aandacht voor handenarbeid en spel, de natuur in, een centrale plek voor de idealen van het humanisme en schoolgeld naar draagkracht van de ouders

vormden de uitgangspunten. De onderwijsvernieuwer Jan Ligthart was als adviseur aan de school verbonden. Toen de school behoorlijk begon te groeien, werd 1906 de eerste gediplomeerde onderwijzer aangetrokken. Dat was Cor Bruijn (1883-1978), later beroemd door zijn kinderboeken zoals *Sil de strandjutter*. Bruijn was niet voor volledige vrijheid van de leerlingen, maar wilde hen op subtiele wijze brengen tot zelfdwang. Rondom de school werden werkplaatsen ingericht waar de kinderen konden gaan 'vlinderen' om uit te vinden waar hun aanleg lag. Financieel dreef de school erg op idealisme, veel leerkrachten ontvingen geen salaris, maar alleen kost en inwoning. Dat was niet goed vol te houden. In 1941 werd de school opgeheven en omgezet in de huidige montessorischool.

13. We lopen De Leemkuil uit en slaan aan het einde rechtsaf. Deze weg volgen we tot we bij de tweede dwarsstraat linksaf de Noolseweg inslaan. Aan het einde van deze weg op de grens met het dorp Blaricum lag het bouwland waar professor Jacob van Rees met een aantal medestanders in 1899 de landbouwkolonie van de Internationale Broederschap startte.

Een tweede humanitaire school in het Gooi

De eerste kolonisten waren echte idealisten die in navolging van de Russische schrijver Tolstoj probeerden te leven volgens het 'beginsel van de liefde'. Zij droegen net als hun Russische held vaak lange baarden, waren wat wereldvreemd en werden diep gewantrouwd door hun omgeving, die hen regelmatig uitschold voor dwaze 'grasvreTERS' en 'naaktlopers'. Toen hun kolonie in 1903 door vijandige dorpelingen in brand werd gestoken, bleef een van hen, Lodewijk van Mierop, als consequente tegenstander van geweld onverstoort doorlezen tot zijn kamer in vlammen opging. Van Mierop echter gaf na de brand niet op en met enkele medestanders stichtte hij in 1913 in Soest een tweede humanitaire school: de Engendaalschool. Deze school streefde naar een harmonisch samengaan van ziel, verstand en lichaam. Theoretische vakken werden zo veel mogelijk gekoppeld aan handenarbeid en werken in de tuin van de school. De onderwijzers moesten in levensstijl aan strenge eisen voldoen: zij hoorden vegetariër, geheelonthouder, niet-roker en antimilitarist te zijn. Een van hen, Felix Ortt, was tevens de particulier secretaris van de rijke weduwe Van der Hucht, de oprichtster van de Nederlandsche Kinderbond. Door haar financiële steun werden de ideeën van de bond in de school verder uitgewerkt: de onderwijzers leerden de kinderen medelijden te hebben met elk schepsel dat zwak is en lijdt. Daarom werd de naam in 1929 officieel gewijzigd in Van der Huchtschool, die nog steeds bestaat.

14. We lopen de Noolseweg niet geheel af, maar slaan bij de tweede zijweg rechtsaf (Standelkruid). Ongeveer halverwege zien we het fraaie gebouw van de Gooische School. Aan het einde slaan we rechtsaf en gaan de Oud Blaricummerweg in. Daar kunnen we de school nog beter bekijken.

Gooische School

In 1903 werd door Gerard Loeber in zijn eigen villa een particuliere school gestart met als doel om veel aandacht te besteden aan het individuele kind. Het opzweepen tot hoge cijfers of het kunstmatig inpompen van geleerdheid konden het kind volgens hem niet vormen tot mens. Daarvoor werd de 'Gooische Schoolvereniging' opgericht. Al snel werd er een terrein gekocht van de kwekerij 'Standelkruid' en daarop een school gebouwd.

15. We lopen de Oud Blaricummerweg geheel uit tot we bij de kruising met de Tafelbergweg linksaf de Tafelbergweg inslaan. Deze lopen we uit tot we bij de Naarderstraat uitkomen. Daar slaan we linksaf. Bij de stoplichten steken we links om de hoek over en lopen we het plantsoen van de Brink in waar we aan het begin de stenen Van Wulfenbank zien, geschonken door inwoners als huldeblijk aan de bekende hoofdonderwijzer Johannes van Wulfen (1838-1912) die een eigen school had schuin tegenover de bank, links van het café Het Bonte Paard. Op de Brink bevindt zich de nodige horeca en ook de bushalte met busverbindingen naar de stations van Hilversum en Bussum.

Deze wandeling staat in de wandelgids 'Op schoolreisje'. In deze gids staat onderwijshistorische informatie die de wandeling nog interessanter maakt. De gids is verschenen bij uitgeverij Gegarandeerd Onregelmatig, www.gegarandeerdonregelmatig.nl

